pasemeco

palliatieve zorg
in medisch onderwijs

HANDLEIDING PASEMECO TOOLBOX

1. ACHTERGROND EN ONTWERPPRINCIPES 2
2. TECHNISCHE DETAILS 4
3. GEBRUIKERSHANDLEIDING aangepast 5
4. ONTWERPRICHTLIJNEN VOOR INTEGRATIE VAN TAAKGERICHT ONDERWIJS 8
5. MOGELIJKE OPBOUW VAN ONDERWIJS PALLIATIEVE ZORG BINNEN EEN CURRICULUM 10

1. Achtergrond en ontwerpprincipes

De online Pasemeco toolbox is een verzameling van ruim 170 multifunctioneel inzetbare leermiddelen, die helpen het onderwijs over palliatieve zorg te integreren in de basisopleidingen geneeskunde. Het doel is het ondersteunen van onderwijsprofessionals bij het voorbereiden van aankomend artsen op taken en verantwoordelijkheden in palliatieve zorg. Voor het ontwerp van een toolbox met onderwijsmaterialen in het domein van palliatieve zorg zijn de onderstaande uitgangsprincipes gehanteerd:

De onderwijsmaterialen zijn gerelateerd aan de Pasemeco beroepstaken

In het Pasemeco project is een lijst met beroepstaken geproduceerd, die een zestal activiteiten en deelactiviteiten van de zorgprofessional beschrijven op het vlak van palliatieve zorg. Aansluitend bij het principe van taakgericht onderwijs (hieronder beschreven) wordt ernaar gestreefd om elk onderwijsonderdeel in de toolbox te relateren aan minimaal één van deze beroepstaken of deelactiviteiten. De beroepstaken bieden een herkenbaar en bruikbaar raamwerk waarmee het onderwijsmateriaal op heldere wijze geclassificeerd en doorzocht kan worden.

De onderwijsmaterialen zijn ontworpen op basis van authentieke taken

De onderwijselementen die in de toolbox worden opgenomen zijn bij voorkeur passend bij een taakgerichte onderwijsaanpak, waarbij onderwijstaken gebaseerd worden op taken zoals die in de professionele praktijk worden uitgevoerd. Het vier-componenten-instructie-ontwerpmodel (4C/ID; Van Merriënboer, 1997) is een ontwerpmodel dat taakgericht onderwijs centraal stelt. Het onderwijs in de toolbox zal waar mogelijk zo veel mogelijk aansluiten bij de onderwijsprincipes die in het 4C/ID-model beschreven worden. Daar de toolbox met name *materialen* en *onderwijseenheden* bevat, moet worden opgemerkt dat de verantwoordelijkheid voor een logische opbouw en een juiste integratie in het bestaand onderwijs bij de gebruiker ligt. Verderop in deze handleiding wordt naast technische uitleg (de knoppencursus) ook een handreiking geboden voor de integratie van de aangeboden materialen, conform de principes van het 4C/ID-model.

Actief leren: Leertaken met ondersteuning

Een taakgerichte onderwijsaanpak leidt tot onderwijstaken waarbij studenten niet alleen luisteren of lezen, maar actief moeten toepassen wat ze leren. Dat is belangrijk voor de transfer naar de (latere) beroepspraktijk en voor de motivatie van studenten. Belangrijk daarbij is dat leertaken aansluiten bij de voorkennis van studenten en dat studenten passende ondersteuning en feedback krijgen van docenten. In de loop van de opleiding kunnen leertaken moeilijker worden en kan de ondersteuning afnemen. In de toolbox worden daarom niet alleen losse materialen opgenomen, maar ook voorbeelden van leertaken en leerlijnen waarin die materialen worden gebruikt.

De onderwijsmaterialen zijn bedoeld voor integratie in bestaand onderwijs

Palliatieve zorg staat in de praktijk niet los van reguliere zorg, en dus is het belangrijk om ook onderwijs op het vlak van palliatieve zorg te integreren in het reguliere zorgonderwijs. Het herhaald en geïntegreerd aanbieden van onderwijs over palliatieve zorg is ook vanuit leertheoretisch oogpunt verstandig. Door deze integratie worden negatieve effecten van gefragmenteerd onderwijs vermeden en retentie en transfer bevorderd. De mogelijkheid om materialen op eigen wijze te gebruiken passend in het eigen curriculum is bovendien goed voor het draagvlak onder docenten. De onderwijsmaterialen in de toolbox zijn daarom primair bedoeld om te integreren in een groter onderwijsprogramma in een

passende context. Palliatief onderwijs zou bijvoorbeeld kunnen worden ingevoegd op plekken in het curriculum waar relevante competenties aan bod komen (zoals gespreksvaardigheid), of waar relevante domeinkennis aan bod komt (zoals het ziekteverloop bij COPD).

De onderwijsmaterialen zijn voorzien van metadata en doorzoekbaar

Elk element dat in de toolbox wordt opgenomen wordt voorzien van de nodige metadata. Zo wordt er aangegeven voor welke beroepstaken dit onderwijs relevant kan zijn, wat voor type materiaal het is (een losse bron of een reeks van taken) en welke media gebruikt worden (tekst, audio/video, software, etc.). Met behulp van een eenvoudige zoekbalk kan men de titel, omschrijving, en alle andere metadata ook op trefwoord doorzoeken. Resultaten worden daarna op volgorde van relevantie weergegeven, maar kunnen ook beperkt worden door gebruik te maken van filters. Sinds 1 juni 2020 is de toolbox overgeheveld naar Palliaweb (https://www.palliaweb.nl/onderwijsmaterialen).

Referenties

Pieters, J. (in preparation). Development and validation of an EPA framework regarding palliative care within medical undergraduate curricula

Van Merriënboer, J. J. G. (1997). Training complex cognitive skills: *A four-component instructional design model for technical training.* Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology Publications.

2. Technische details

Naarmate de functionaliteit, het aantal elementen, en het gebruiksvolume van de toolbox toeneemt, neemt ook de complexiteit van de benodigde techniek (software) en onderhoud toe. In het kader van het huidige project is daarom gekozen voor een relatief eenvoudige opzet door middel van een aangepaste installatie van het veelvoorkomende bloggingplatform Wordpress. Hoewel ook de aangepaste inrichting hiervan aanvankelijk enige investering kostte, zorgde de toegankelijkheid en populariteit van Wordpress voor verhoogd gebruiksgemak. Dit maakte het mogelijk om met relatief weinig moeite een eerste pilotversie van de toolbox te bouwen. De Wordpress installatie is verrijkt met de Metabox plugin om custom (meta-)velden toe te voegen aan de Wordpress berichten (zoals onderwerp, type, medium, kosten, etc.) en met de Relevanssi plugin om de zoekfunctionaliteit te verbeteren. De pagina's met zoekformulieren en -resultaten zijn handmatig bewerkt om de gewenste layout en functionaliteit te verkrijgen.

Functionaliteit en layout zijn in een continu proces verbeterd op basis van feedback van leden van het projectteam, maar ook op basis van commentaren van externe gebruikers en experts, waaronder:

1. Een eerste gebruikerstest tijdens een Pasemeco klankbordgroep op 20 november 2018
2. Beoordelingen van al het materiaal door leden van de EPZ vanaf mei 2019
3. Een docententraining in het aangrenzende Edupalproject op 3 juni 2019
4. Een toolbox-workshop tijdens het O^2PZ symposium op 1 oktober 2019

3. Gebruikershandleiding

Sinds 1 juni 202 is de toolbox overgeheveld naar Palliaweb (https://www.palliaweb.nl/onderwijsmaterialen). Hierdoor verandert onderstaande tekst in deze gebruikershandleiding.

De zoekpagina bevat een zoekbalk waarmee op trefwoord gezocht kan worden, maar ook een zestal knoppen waarmee direct op een specifiek onderwerp (beroepstaak) gefilterd kan worden[1]:

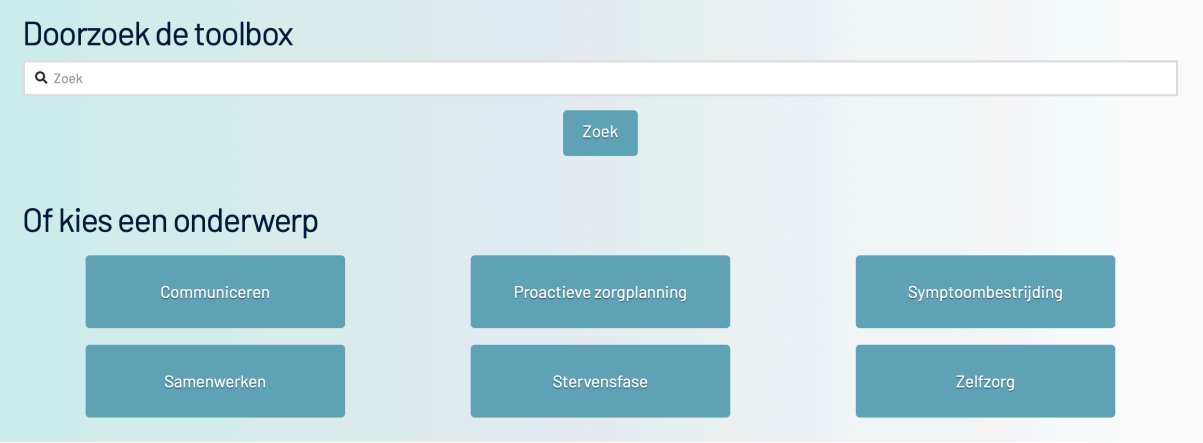

Na het invullen van een zoekterm (of het klikken op één van de knoppen) verschijnt de resultatenlijst. Deze lijst bevat de volgende elementen (corresponderend met de rode aanduidingen in onderstaande schermafbeelding):

1. De zoekbalk. In deze zoekbalk kan men trefwoorden invullen en vervolgens op Enter op het toetsenbord drukken, of op de knop Zoek klikken. De titel, omschrijving, en overige gegevens van de onderwijsmaterialen worden dan doorzocht. De resultatenlijst (3) toont dan al het onderwijsmateriaal waarbij het trefwoord in één of meer van deze velden voorkomt.
2. De witte zijbalk bevat enkele filters. Door het aanvinken van onderwerp, type onderwijs, medium, of kosten wordt enkel het materiaal getoond dat correspondeert met de aangevinkte filter. Bijvoorbeeld: wanneer het onderwerp *communicatie*, het type *bron*, en *kosteloos* wordt aangevinkt, bevat de resultatenlijst enkel gratis bronnen die over communicatie gaan. Alle andere materialen blijven verborgen. Er kunnen dus meerdere filters worden aangevinkt.
    a. Onderwerp correspondeert met de Pasemeco beroepstaken: communicatie, proactieve zorgplanning, samenwerking, stervensfase, symptoombestrijding, zelfzorg. Later is een zevende onderwerp ‘organisatie’ toegevoegd.
    b. Bij Type bevat de categorie ‘bron of onderdeel van les’ enkel losse materialen die de student kan bestuderen, zoals teksten of video’s. De categorie ‘enkele les of taak’ bevat leertaken zoals hierboven beschreven: activiteiten waarbij de student actief een taak moet uitvoeren die gebaseerd is op

[1] Later is nog een zevende onderwerp ‘Organisatie van de zorg’ toegevoegd. Dit correspondeert niet met een beroepstaak

authentieke beroepstaken. De laatste categorie bevat reeksen van dit soort taken, bijvoorbeeld in een leerlijn rondom een specifiek onderwerp.

c. De categorie ‘medium’ maakt het mogelijk om op zoek te gaan naar specifieke bronnen, zoals teksten, video’s, of websites.
d. Standaard wordt enkel het kosteloze materiaal getoond. Maar de toolbox bevat ook boeken en andere materialen die alleen tegen betaling verkregen kunnen worden. Deze worden zichtbaar zodra de optie ‘betaald’ wordt aangevinkt.

3. De resultatenlijst toont alle materialen die aan de filters voldoen en waarop de trefwoorden voorkomen. In de lijst zijn de titel, type, en omschrijving van elk resultaat zichtbaar. De titel is onderlijnd en kan aangeklikt worden om meer informatie van het betreffende materiaal te tonen. De schuingedrukte regel met Type correspondeert met het type zoals hierboven beschreven bij de filters (zie 2). De omschrijving bevat een korte beschrijving van het materiaal.
4. Als bij de filters ook de optie ‘betaald’ is aangeklikt bevat de resultatenlijst ook materialen die niet gratis zijn. Deze materialen zijn dan te herkennen aan het euro-icoon achter de titel.

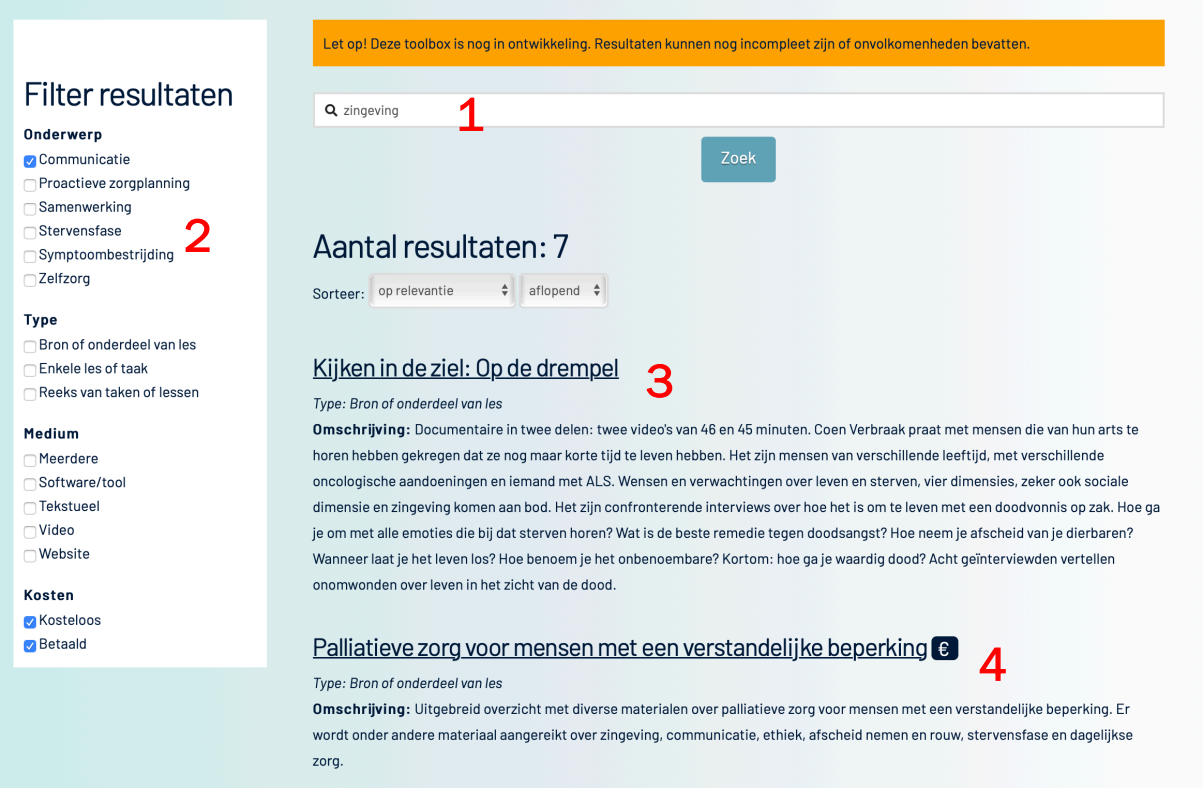

Wanneer er op de titel van het materiaal geklikt wordt opent zich een nieuw scherm met meer informatie over het materiaal. Hier is wederom de titel, type, en omschrijving zichtbaar, aangevuld met de overige informatie:

- Is niet zichtbaar op Palliaweb: Het toolbox-ID: dit is een uniek nummer voor elk resultaat in de toolbox.
- Ontwikkelaar: indien bekend, de ontwikkelaar van het materiaal
- Medium = Type bij Palliaweb: beschrijving van het soort materiaal. Zie ook (2) hierboven.
- Onderwerpen: de beroepstaken waarmee dit materiaal correspondeert. Zie ook (2) hierboven.

Tevens is een grote knop zichtbaar met “Naar materiaal”. Door hierop te klikken opent zich een nieuw venster waarin het materiaal getoond wordt. Bij materiaal dat enkel op aanvraag beschikbaar is ontbreekt deze knop, maar staat er een beschrijving van de manier waarop het materiaal bemachtigd kan worden.

Bij materialen (leertaken) die op hun beurt weer gebruik maken van andere materialen staan onder Verwant materiaal.

NB de indeling op Palliaweb is anders daarom zijn onderstaande niet van toepassing:

- Onderaan de pagina vindt u reacties die door andere gebruikers zijn achtergelaten. Wilt u zelf ook een reactie achterlaten? Klik dan op de betreffende link. U kunt dan uw reactie naar ons mailen. Na goedkeuring plaatsen wij de reactie op de pagina.
- 3
- 4

4. Ontwerprichtlijnen voor integratie van taakgericht onderwijs

De Pasemeco toolbox is gestoeld op de Pasemeco beroepstaken en neemt daarmee de authentieke beroepstaken van de basisarts als uitgangspunt neemt. Dit maakt het mogelijk om bij het ontwerpen en integreren van onderwijs ook taakgericht te werk te gaan en de onderwijstaken (leertaken) te ontwerpen op basis van de beroepstaken. Hieronder worden vier richtlijnen geboden voor het ontwerpen van een taakgericht curriculum, gebaseerd op het viercomponenten instructiemodel van Van Merriënboer (1997):

Richtlijn 1

In een taakgericht onderwijsprogramma staan **leertaken** centraal, die zijn gebaseerd zijn op authentieke taken zoals die in de praktijk voorkomen.

- Leertaken variëren van elkaar op dezelfde dimensies als taken in de praktijk variëren. De Pasemeco beroepstaken beschrijven verschillende activiteiten die een zorgprofessional in de praktijk moet uitvoeren, en vormen dus een mooi raamwerk voor het groeperen van leertaken in taakklassen.
- Leertaken aan het begin van een taakklasse bevatten veel ingebouwde ondersteuning, omdat het onderwerp voor de student nog nieuw is. Deze ondersteuning neemt gradueel af tot de student de taak zonder ondersteuning kan volbrengen. Voorbeelden van taken met veel ondersteuning zijn: case-studies, modelvoorbeelden, en observaties. Maar ondersteuning kan ook geboden worden door verschillende niveaus van supervisie bij het uitvoeren van de taak. Eenzelfde taak, zoals het voeren van een gesprek over overlijden, kan dus op verschillende manieren vormgegeven worden met afnemende niveaus van ondersteuning (**scaffolding**), bijvoorbeeld: uitgeschreven op papier, als videoopname, als observatie, als virtual patiënt, als rollenspel met medestudenten, als rollenspel met een simulatiepatiënt, daadwerkelijk gesprek met een patiënt onder supervisie, etc.
- Een leertaak is niet per se enkel één taak, maar kan aangekleed worden met het bestuderen van bepaalde materialen, (formatieve) evaluaties, reflecties, of afsluitende (groeps)gesprekken om het leren te bevorderen.

Richtlijn 2

Om een leertaak te kunnen uitvoeren moet de student voldoende **domeinkennis** hebben (*wat-kennis:* begrippen, theorieën, structuren, principes, etc.) en **aanpakkennis** (*hoe-kennis:* manieren om een taak te volbrengen, aanpakken voor het oplossen van problemen).

- Deze kennis wordt aangeboden in **ondersteunende informatie** die de student ter beschikking heeft voor en/of tijdens het uitvoeren van de hierboven beschreven leertaken. Dit kan bestaan uit losse materialen, zoals: studieboeken, college's, opnames, video's, teksten, animaties, interviews, gesprekken met experts, etc. Deze materialen zijn als losse bronnen in de toolbox te vinden.
- Een andere vorm van ondersteunende informatie is **cognitieve feedback**. Dit is feedback die wordt gegeven *na het uitvoeren van een leertaak* en die vooral gericht is op de gekozen aanpak en uitvoering. De toolbox bevat ook materialen waarmee docenten en medestudenten in staat zijn om feedback te geven op een leertaak. Evaluatieformulieren, groepsdiscussies, zelf-assessments, etc. zijn voorbeelden hiervan.

Richtlijn 3

Naast domeinkennis en aanpakkennis moet een student ook voldoende kennis hebben voor het uitvoeren van **routinevaardigheden**. Vaardigheden die vrijwel altijd op dezelfde manier uitgevoerd worden, zoals bijvoorbeeld het hanteren van meetinstrumenten.

- Deze kennis wordt aangeboden in **procedurele informatie** die de student ter beschikking heeft *tijdens* het uitvoeren van een leertaak. Procedurele informatie komt vaak voor in de vorm van regels, procedures of handleidingen: heldere stappenplannen die (als ze goed worden opgevolgd) leiden tot een goed resultaat. Ook zulke bronnen zijn in de toolbox opgenomen. Naarmate de student vordert dient deze steeds minder afhankelijk te zijn van de procedurele informatie.
- Een andere vorm van procedurele informatie is **correctieve feedback**. Dit is feedback die *tijdens het uitvoeren van een leertaak* wordt gegeven waarbij fouten direct aangemerkt en hersteld worden. Ook hier geldt dat de toolbox materialen bevat waarmee correctieve feedback op routineaspecten mogelijk is.

Richtlijn 4

Voor specifieke vaardigheden die geautomatiseerd moeten worden is er **deeltaakoefening** mogelijk. Het veelvuldig herhalen van (deel)taken zodat deze zonder veel aandacht uitgevoerd kunnen worden.

Samengevat

1. Werk taakgericht: Leertaken zijn het primaire element in de toolbox en zijn gebaseerd op authentieke taken in de professionele werkomgeving. Het overzicht van Pasemeco beroepstaken dient als raamwerk om leertaken te groeperen.
2. Voeg bronnen toe als ondersteunende informatie voor het ontwikkelen van domeinkennis en aanpakkennis. Deze bronnen zijn bij voorkeur gekoppeld aan een specifieke taakklasse en kunnen worden bestudeerd bij het uitvoeren van de leertaken in die taakklasse.
3. Biedt tijdens leertaken bronnen toe als procedurele informatie voor het ondersteunen van routines.
4. Ontwerp deeltaakoefening voor routines die geautomatiseerd dienen te worden.

Referenties

Van Merriënboer, J. J. G. (1997). *Training complex cognitive skills: A four-component instructional design model for technical training.* Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology Publications.

5. Mogelijke opbouw van onderwijs palliatieve zorg binnen een curriculum

Essentie bij de opbouw

Hoe en waar onderwijs over palliatieve zorg wordt geïntegreerd kan per curriculum verschillen, maar belangrijk is wel dat daar een logische opbouw in zit: eerst de eenvoudige taken (bijv. standaardsituaties) of vereenvoudigde voorbeelden (bijv. een video van een gesprek bekijken) Daarbij wordt reeds aanwezige, relevante en noodzakelijke kennis geactiveerd en aangevuld als voorbereiding.

In de latere jaren zal het onderwijs meer gericht zijn op het zelf uitvoeren van volledige en complexere taken en wordt de student meer verantwoordelijk om zelf de benodigde kennis en vaardigheden op te halen. Nieuwe (noodzakelijke) kennis en gedeeltelijke ondersteuning worden aangeboden om de toegenomen complexiteit van de taken aan te kunnen.

Voorbeeld van hoe deze opbouw er uit kan zien

Jaar 1

Bewustwording 'sterven hoort bij leven' en zorg voor patiënten die niet meer beter worden is een normaal onderdeel van het artsen vak.

- Benodigde kennis:
  - Basiskennis over palliatieve zorg en levensloop inclusief overlijden door het opnemen van (eenvoudige) voorbeelden van palliatieve zorg, bijv. in colleges of in PBL (Problem Based Learning) casuïstiek
  - Basisvaardigheden op het gebied van communicatie en reflectie
- Zelf doen:
  - Reflecteren op de eigen houding m.b.t. gezondheid, ziekte en sterfelijkheid
  - Integratie in zorgstage door student met een patiënt in een verpleeghuis te laten praten over de toekomst

Jaar 2

Meer zicht krijgen op het natuurlijke verloop van ziektebeelden en daarmee ook op de laatste fase.

- Benodigde kennis:
  - Bij behandeling van klinische beelden ook het verloop en beleid in de laatste fase behandelen.
  - Uitgebreidere kennis over palliatieve zorg bijv. door maken e-learning en bestudering achtergrondliteratuur
- Zelf doen:
  - Oefenen met klinisch redeneren met (eenvoudige) palliatieve casuïstiek.
  - Een voorbeeld uit de dagelijkse praktijk van palliatieve zorg bespreken: Studenten laten zien hoe ervaren artsen palliatieve zorg verlenen, bijv. een video van een gesprek over advance care planning tonen en nabespreken onder leiding van een docent.
  - Binnen communicatie-onderwijs oefenen met regievoering en samenwerking rond een palliatieve casus in een rollenspel.

- Oefenen gespreksvoering op 4 dimensies, bijv. in een rollenspel of met iemand uit eigen omgeving.

Jaar 3

Vergroten en integreren van kennis en vaardigheden in complexere situaties. Leren denken in scenario's, kijken naar het volledige systeem van de patiënt (Mens achter de patient) en samenwerken in een palliatieve setting.

- Iets complexere casuïstiek in het onderwijs gericht op het verwachte verloop van de meest voorkomende ziektebeelden waar mensen aan overlijden (kanker, dementie, hart en vaatziekten, longziekten) en anticiperen daarop en/of spoedsituaties.
- Het betrekken van de vier dimensies in het proces van klinisch redeneren
- Zorgkaart (professioneel en mantelzorg) van een palliatieve patiënt (casus of polikliniek) op laten stellen.
- Observatie van een multidisciplinair overleg over een palliatieve patiënt (echt of op video); nabespreken o.l.v. een docent.
- Bij communicatieonderwijs: spreken over het levenseinde met een palliatieve patiënt
- Reflectie opdracht gericht op dilemma's in de palliatieve zorg.

Master

Gericht op het zelf in kaart kunnen brengen, organiseren en deels uitvoeren van palliatieve zorg.

- Door een focus te bieden op palliatieve zorg kunnen de studenten meer bekwaam worden in palliatieve zorg, bijvoorbeeld:
  - Studenten vragen om de zorgvuldigheidscriteria voor euthanasie zelf toe te passen op casuïstiek (eigen casuïstiek en aangeboden casuïstiek).
  - Studenten vragen een klinische casus waar zij bij betrokken zijn door te lopen gericht op analyse van het startpunt (het markeren), de vier verschillende fasen en de vier dimensies van palliatieve zorg.
- In een coschap kunnen studenten oefenen met het betrekken van de verschillende dimensies van zorg in gesprekken met patiënten.
- In gesprekken met de supervisor kan de student leren zien hoe de dimensies van zorg een rol kunnen spelen bij het beleid van de arts.
- In passende co-schap setting (Semiarts stage, deelstages bij interne, HAG) de student stimuleren en ondersteunen om ook palliatieve taken zelfstandig uit te voeren bij "eigen" patiënten en zo mogelijk ook zelf te schouwen.
- 'Bij supervisie, onderwijsmomenten en/of coaching studenten ondersteunen om te reflecteren op eigen waarden en normen m.b.t. palliatieve zorg en de rol van de arts'.

Bachelor en master

- Door de jaren heen bieden communicatie- en reflectie en ethiekonderwijs de ondersteunende essentiële voorwaardelijke kennis/ vaardigheden.